

כאבי קליטה של סופר פליטי שואה

— מאת יונה בוזר —

מי שרוצה להחזיק בידיו ספר קטן אחד שעשוי בתוך קריאת דפים מעטים לשנות את אמות המידה היומיומיות שלנו של צער ושמחה; לבטל במחי יד את משק הרגשות שלנו הבנוי על הצלחות וכשלונות; לגרום למצוקות ה"אישיות הנראות בעינינו לעתים כהררים להתגמד ולהתכנס מבוי שות לקרן זווית; לשחרר את החרגה ואת המחשבה להתבוננות בעניינים שדור זה וגם הדורות הבאים של מורים, מחנכים, סופרים, אמנים וכל אדם שענייני רוח יקרים לו, לא יוכלו לפסוח עליהם — יפנה אל "השעון אשר מעל לראש" ספרו של ק. צטניק (ש"פ).

הופיע ב-1960 בהוצאת מוסד ביאליק.
משעלעלתי לאחרונה שוב בדפי ספר זה (הכתוב בהמפתחות גדולה, והקריאת בו קשה מפני החוויה החזקה המשתלשלת על הקורא) והגעתי לפרשת "מבצע ילדים" שנערך בניטו העיר מטרופולי הבנתי לפתע ביתר בהירות, מתוך כמה שורות בלבד, כי אחרי מבצע זה שנערך בניטו אין ליהודי מטרופולי תקומה לא בחיים ולא ב"מוות. לא בכבוד ולא כאי-כבוד. לא בעולם הזה ולא בעולם הבא. משורות אלה הבנתי יותר ממה שניתן להשיג בכלים אנושיים רגילים, נמאות עמרי דים המדוחחים דיווח מרדיוק על זור עות השואה, הבנתי שמחנותיו של בקט המביעים את אבסורד הקיום ה"אנושי הם נסיונות תמימים לעומת תמצית אושוויץ כפי שהיא ניתנת בשעון אשר מעל לראש, ולתאר במלים את "מבצע" התינוקות, המוכר אים מ"שטיפת הלב" בניטו, הנארוים בשקים, הגדחסים במגף הגרמני; תר נוקות הנארוים בשקים הנקשרים ומוש" לכים לתוך המשאית, לתאר במלים את מבצע התינוקות שעבר בלי ערעור, בלא שנמצא אדם אחד; גרמני או יהודי, פולני או צועני שיסרב לארוז תינוקות בשקים, שיערער, שייחרג על מניעת הדבר — פרושו לבטא במילים את המכה הנוראה שהונחתה או על

עם עובד). ולצערי הוא נושא אכזבה קשה לקורא ואף תמיהה גדולה, לי יודעי ק, צטניק, אם בספריו הקודמים של המחבר נמצאו לו אמצעים להבעה המקוצרים ביותר לחוויות העמוקות ביותר — חרי בספר החדש הקון התמים של רומן הרפתקאות, בנוסח סופרי ההשכלה שלנו, מבטא להפליא דווקא את רדידות החוויה.

נושא השואה מחלחל בספר החדש רק מתחת לפני השטח. חושיה המר"כניים של העלילה נמתחים הפעם במדינת ישראל, מעשה בפליט, שהוא גם סופר, ומתאבדת בו צברית, נערת, וזר, בת למשפחה ישראלית שורשית, מן העילית החברתית מרובת-הנכסים. הנערה מחליטה להוריק מנסיוב חייה אל מזלג חייו של הפליט, להורים משמחת. תחיים שבה אל אוסל ליבו ולסוף את מסך האימה העוטה על נשמתו, היא מצליחה להתוורו לחיים, אולם משלמת כמקע בחייה, מה אין גרומן אהבה זה? אפילו קבינט ה"פטיכיאטר והשאלה הערבית אינם חסרי' ב' — זה ליד זה, הטון היסודי של הרומן מועיד אורנו לקורא השסחי ביותר, לקורא הצמא בקריאתו לנתח של רכילות ולא לאמת חיים, דמות הנערה הצברית, גילייה, הנעשית כי כוח רצונה לאשתו של הפליט הארי — פניכס הוא מעשה "קייטש" מעורר מבוכה.

רק לפרקים יש בספר מגוס מהטון הכללי, אלה הפרקים הרגים בהארי הפליט עצמו, העושה את חשבון עולמו, המעלה זכרונות מעברו הכאוב, והוא כודד בעולם ואפילו קורת גב אין לראשו.

גם הפרק המתאר את הארי הפליט המתבודד בפרדס כדי לכתוב את ספרו השני להעמדת ציון ואבן זיכרון לגשרים יש בו איזו חיות, מצוייכ בספר גם כמה משפטים חזקים וכנים המבטאים אוהרה המורה כנגד אפלייה הערבים אצלנו — אפליה שעיקר סכנתה היא ב"טבעיות" כביכול שבה היא נעשית, בכך שאינה מורגשת כעולה, שכמעט מוסכמת היא על הכל, אינני סבורה שמתבקשת כאן איזו שהיא מסקנה לגבי כוחותיו של הסופר לעצב נושא חדש, בעיית השתרשותו של פליט המחנות בחיי הארץ היא בודאי בעלת משמעות עמוקה לגבי ק. צטניק ודווקא ממנו יש לצפות למלה אמיתית, מלה שטרם נאמרה, יש לי רושם שהסופר טרם מצא את הצורה הסגנונית המתאימה, את אופני ההבעה האמנותיים שיצודד את ליבו של הנושא הזה ויקלטו אותו על כל מורכבותו, שהרי עיצוב הנושא עי דבר חזרתו של אדם שחי את המוזה מיליוני פעמים, באופן שטרם היו כמותו בתולדות הסגן האנושי, לחיים גורמליים אינו יכול להיות ואינו צריך להיות בשום פנים — נטוראליסטי.

יתכן כי אילו היה ק. צטניק מסתמך בספרו החדש רק בפרשת הפליט שבי ידיו הופקדה האמת על אושוויץ והיה מותר" מדעת על פרשת אהבה, אפילו של האשה שבדייתו הוטקדו אושרו וחייו של הפליט יתכן כי אפלייה היו מטיל את כל כובד משקלו על הצו האוטוביוגרפי של הגבר ומסתפק רק ברפזים הכרחיים לגבי פרשת האש — שוב היינו בדרך המלך אל ק. צטניק הסופר הרציני המוכר לנו משכבר.

ק. צטניק (דינויק)

חוט השדרה של הקיום האנושי ולא רק על חייו וקיומו של העם היהודי. יש לי כבוד רב ליצירותיו של קאמי, אולם אינני יודעת אם אפשר להוסיף להבנת אבסורד הקיום האנושי שי משהו מעבר ל"מבצע תינוקות", "הדבר" ו"הזר" הם. מעין שיוזגים פסיכולוגיים ומספיויים של המוכה ב" כאב המכה הנוראה, הפרקים של אושוויץ ב"שעון מעל לראש" הם הפיוט השחור של הקיום בתוך ה" אבסורד, עוצמתם מדהימה.

כשבע שנים הלפני מאז הוציא ק. צטניק את ספרו "השעון מעל לראש" החוק בין ארבעת ספריו על נושא השואה, שלושת הספרים האחרים הם: "סלמנדרה", "בית הברכות" ו"פליט". כל הספרים נחרגו לכמה שנות, והם יודעים לא רק אצלנו.

לאחר שבע שנים של שתיקה הופיע לאחרונה ספר חדש של ק. צטניק והוא רומן בשם "כחול מאפר" (הוצאת